BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZAREFORMELE SALE BISERICEŞTIPr.Prof.Dr. Mircea Păcurariu

Primele schimbări în viaţa bisericească...

În tot cursul domniei lui Alexandru IoanCuza nu s-au făcut alegeri de mitropoliţi sau episcopi ci, în cazul vacantării unor scaune, ele erau ocupate de locţiitori, iar din 1865, de ierarhi numiţi prin decret domnesc.O primă măsură luată de Guvernul lui Cuza a fost numirea arhimandritului Dionisie Romano ca locţiitor de episcop la Buzău, în locul lui Filotei (19 iulie 1860). Mitropolitul i-a refuzat însă hirotonia întru arhiereu, acest act săvârşindu-se abia către sfârşitul anului 1862 la Iaşi. Multe mânăstiri şi schituri din Transilvania au devenit biserici de mir, iar în clădirile lor s-au înfiinţat şcoli şi aşezăminte de asistenţă socială. Măsuri şi mai energice - şi de interes general bisericesc - s-au luat însă în Moldova. Încădin vara anului 1859, averile mânăstirilor chinoviale: Neamţ, Secu, Agapia, Văratec, Adam şi Vorona au fost trecute în administrarea Ministerului Cultelor. Totodată, s-au desfiinţat atelierele mănăstireşti, s-au luat tipografiile de la Neamţ şi de la Mitropolie, s-au instituitcomitete administrative pe lângă egumeni, întocmindu-se bugete pentru fiecare mânăstire.

La 16 august 1860, printr-o ordonanţă domnească, s-au desfiinţat mânăstirile Doljeşti şi Zagavia, precum şi 31 de schituri din Moldova. Vieţuitorii lor au fost aşezaţi la altemânăstiri, bisericile au fost prefăcute în biserici de mir, iar în clădirile din jur s-au înfiinţat şcoli săteşti, iar în două, aşezăminte de asistenţă socială.

La 19 octombrie 1860, s-a promulgat o lege, tot în Moldova, prin care

se instituia un impozit de 10% asupra venitului net al «proprietăţilor nemişcătoare... ale mitropoliilor, episcopiilor, mănăstirilor închiriate şineînchinate cu metoacele lor, ale chinoviilor mănăstirilor şi bisericilor de sub diferite-tutele,...al seminariilor precum şi al oricărui alt aşezămînt de binefacere» (din 31 martie 1862 legeas-a extins şi în Ţara Românească). În aceeaşi zi Consiliul de miniştri a hotărât ca veniturilemânăstirilor să nu mai intre în aşa numita «Casă Centrală», ci drept în vistieria ţării, adică laMinisterul de Finanţe.În faţa acestor schimbări, mitropolitul Sofronie şi-a ridicat glasul în mai multe rânduri.

Urmarea acestor proteste a fost înlăturarea sa din scaunul mitropolitan.

Încă în ziua de 23 octombrie 1860, cu prilejul recepţiei care a avut loc după întoarcerea lui Alexandru Ioan Cuzade la Constantinopol, domnitorul a adresat mitropolitului, în public, o aspră mustrare, învinuindu-l de nesupunerea clerului înalt faţă de măsurile luate de Guvern «în această epocă de tranziţie», de împotrivirea sa la pedepsirea unor călugări nevrednici de chemarea lor, derefuzul său de a participa la serbarea zilei onomastice a domnului, de abuzul despărţirilor făcutede «dicasteria» Mitropoliei.

În urma acestor grave învinuiri, la 7 noiembrie 1860, mitropolitul Sofronie a fost suspendat din funcţiile sale şi trimis în surghiun la mânăstirea Slatina. Se instituia totodată uncomplet de judecată, alcătuit arhierei din ambele Principate, pentru judecarea acestor «ilegalităţi». Ca locţiitor de mitropolit a fost numit arhiereul Meletie Racoviţă Sardeon, înlocuit la scurt timp cu Chesarie Răsmeriţă Sinadon, care a cârmuit Mitropolia până la 7 mai 1863.Suspendarea mitropolitului Sofronie a dus la căderea Guvernului Kogălniceanu (17 ianuarie1861). În ziua următoare mitropolitul Sofronie şi-a înaintat demisia....O altă problemă care a stat în atenţia Guvernului lui Cuza a fost aceea a şcolilor teologice. Astfel, la 15 decembrie 1859, şcolile catehetice din Moldova au fost prefăcute în şcoli primare... În 1860, - pe când era ministru al Cultelor M. Kogălniceanu - s-a făcut oreformă a seminariilor teologice din Moldova... Se pare că în 1859, la Seminarul de la Socola s-au pus bazele unei Facultăţi de teologie, care, în 1860, când s-a înfiinţat Universitatea din Iaşi, a fost trecută în cadrul acesteia.

În Ţara Românească s-au luat, de asemenea, unele măsuri cu privire la cele patruseminarii, din Bucureşti, Râmnic, Buzău şi Argeş, toate având cursul inferior. În august 1860,Adunarea legislativă a hotărât ca seminariile să treacă sub «administraţiunea şi privegherea»Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice.

S-a instituit tot atunci o comisie - din delegaţi ai Ministerului şi ai Mitropoliei - care a făcut propuneri de reorganizare radicală a invăţămîntului teologic din Tara Românească.... Toate seminariile urmau să fie «fundate şiîntreţinute cu cheltuiala statului», fiind puse sub «inspecţiunea superioară» a MinisteruluiCultelor. Chiriarhii locului aveau dreptul să facă «inspecţiuni speciale, sub autoritatea Ministerului» şi îndatorirea «de a priveghea starea generală şi progresul seminarului dineparhie»...

Secularizarea averilor mânăstireşti.

Printr-un ordin domnesc, la 31 mai 1863, s-a desfiinţat Epitropia Sfântului Mormânt,care fusese reînfiinţată înainte de alegerea lui Cuza...Paralel cu aceste măsuri luate în ţară, se desfăşura şi o vie activitate diplomatică în problema secularizării...La 12/24 decembrie 1863, Mihail Kogălniceanu, în calitate de preşedinte al Consiliuluide Miniştri, a prezentat un raport, cerând aprobarea ca să prezinte Adunării deputaţilor proiectulde lege pentru secularizarea averilor mânăstireşti (ministru al Cultelor şi Instrucţiunii era acumscriitorul Dimitrie Bolintineanu. În ziua următoare, 13/25 decembrie 1863,Guvernul a prezentat Camerei Deputaţilor acest proiect, care, cu mici modificări de redactare, a fost admis într-o atmosferă de mare însufleţire, cu 93 de voturi, numai 3 fiind contra. În primul articol al legii se preciza că «toate averile mânăstireşti din România sunt şi rămân averi ale Statului».Observăm că la început se vorbise numai de bunurile mânăstirilor închinate, dar acum legea se extindea şi asupra bunurilor mânăstirilor neînchinate şi a centrelor eparhiale...Împotriva secularizării au luat însă atitudine mai multe Puteri europene. Marele vizir Fuad Paşa a trimis lui Cuza o scrisoare prin care declara votul Camerei drept nul şi neavenit , iar consulii generali ai Rusiei, Austriei, Angliei şi Prusiei s-au prezentat într-o audienţă colectivă la Cuza, citindu-io adresă cu un conţinut identic. Italia a avut o atitudine rezervată, iar Franţa a fost singura ţarăcare ne-a sprijinit pe cale diplomatică în această problemă...Menţionăm şi faptul că prin Legea rurală (reforma agrară) din 14/26 august 1864, prin care s-a făcut împroprietărirea ţăranilor clăcaşi, s-a prevăzut să se dea şi bisericilor un lot de pământ cultivabil (17 pogoane în Ţara Românească sau 8 fălci şi jumătate în Moldova). Lotul respective nu era însă suficient, căci la multe biserici slujeau doi sau chiar mai mulţi preoţi şiapoi, din acelaşi lot trebuia să se asigure o parte cântăreţului şi paraclisierului.Prin Legea comunală, din 31 martie 1864, se preciza că «fiecare comună e datoare aîngriji de cultul, de biserica sau bisericile la care aparţine. Ea este datoare a plăti pe preoţii bisericilor sale». Desigur salarizarea preoţilor parohi de către primării, acolo unde bisericile nuaveau venituri îndestulătoare, era o măsură bună şi absolut trebuitoare.

Din nefericire comunelen-au făcut nimic ca să îmbunătăţească starea materială a preoţilor şi a bisericilor parohiale,care au rămas la starea dinainte, întreţinându-se numai din ofrandele credincioşilor. O situaţiemai bună aveau doar bisericile care au aparţinut de mânăstirile ale căror averi au fostsecularizate.

Alte schimbări în viaţa bisericească.

După secularizare - şi mai ales după lovitura destat din 2/14 mai 1864 - s-au întocmit noi legiuiri, în vederea unei cât mai bune organizări aţării. Între acestea, au fost câteva care priveau şi Biserica. Astfel, la începutul anului 1864,Guvernul voia să introducă în ţară calendarul gregorian.În acest scop, s-a convocat laBucureşti un aşa numit «Consiliu bisericesc» format din mai mulţi arhierei şi egumeni, care săse pronunţe asupra acestei probleme. Răspunsul negativ al Consiliului, ca şi opinia publică din ţară care vedea în schimbarea calendarului un prim pas spre primirea catolicismului, audeterminat Guvernul să renunţe la ideea introducerii calendarului gregorian... Prin art. 92 din Legea comunală, din 31 martie 1864, actele de stare civilă (naştere,căsătorie, deces), care până atunci erau în grija slujitorilor Bisericii, au fost trecute în seama primarilor comunali. Prin introducerea Codului civil la 4 decembrie 1864, «despărţirile căsniceşti»(divorţurile) au fost luate din competenţa tribunalelor bisericeşti (dicasterii) şi datetribunalelor civile. Prin acelaşi Cod devenea obligatorie numai căsătoria civilă, iar gradele derudenie de la gradul patru în sus nu mai constituiau impedimente la căsătorie.

Spre sfârşitul anului 1864, s-au dat trei legi care priveau direct Biserica OrtodoxăRomână. Prima din ele era Legea călugăriei sau Decretul organic pentru reglementarea schimeimonahiceşti, din 30 noiembrie 1864. Potrivit acestei legi, pe viitor puteau îmbrăţişa schimamonahală numai cei care au absolvit «învăţăturile monahale superioare» şi au vocaţie, urmândca dintre ei să se recruteze viitorii ierarhi. Din restul credincioşilor, puteau fi călugăriţi bărbaţiila cel puţin 60 de ani, iar femeile la cel puţin 50 de ani (excepţie făceau invalizii şi cei cesufereau de boli incurabile). Tunderea în monahism se făcea pe baza aprobării speciale aSinodului general şi a Ministerului Cultelor şi numai în mânăstirile şi schiturile care urmau să fie stabilite printr-un «regulament special». Ministerul Cultelor îşi asuma şi sarcina întreţineriicălugărilor, prevăzînd în buget anumite sume anuale.

Legea a avut, urmări defavorabile pentru Biserică, deoarece mânăstirile au rămas aproape pustii, pierzându-şi rostul pe care l-au avut altădată în istoria Bisericii şi a culturii româneşti. A doua lege era Decretul organic pentru înfiinţarea unei autorităţi sinodale centrale, din 3 decembrie 1864. Prin această lege se urmărea înfăptuirea unificării bisericeşti în România.Până atunci, cele două Biserici - din Ţara Românească şi din Moldova - erau

lipsite de o autoritate sinodală. Pentru înlăturarea oricărei dependenţe de o autoritate bisericească străină, primul articol din lege prevedea că «Biserica Ortodoxă Română este şi rămîne independentă de orice autoritate bisericească străină, întru tot ce priveşte organizarea şi disciplina»...Sinodul general s-a întrunit numai în trei sesiuni, toate la Bucureşti. Prima s-a ţinut între1 decembrie 1865 şi 5 ianuarie 1866, sub preşedinţia mitropolitului Nifon. Lucrările nu s-au putut desfăşura în bune condiţiuni, deoarece în şedinţa a treia, din 7 decembrie, arhiereul Neofit Scriban a depus un protest, prin care contesta Sinodului însuşi dreptul de a fiinţa legal, socotindu-l «adunare necanonică». Înainte de încheierea lucrărilor, au înaintat un protestcomun împotriva Sinodului încă doi arhierei, Filaret Scriban şi Iosif Bobulescu.

Toţi au fost excluşi din Sinod...

Lupta pentru canonicitate.

Ultima legiuire bisericească a lui Alexandru Ioan Cuza,care a produs multe discuţii şi frământări, a fost Legea pentru numirea de mitropoliţi şiepiscopi eparhioţi în România, votată la 20 ianuarie (de Adunarea deputaţilor) şi la 5 februarie1865 (de Senat), decretată de domn la 11 mai 1865. Noua lege avea doar trei articole, cuurmătorul cuprins: 1. «Mitropoliţii şi episcopii eparhioţi ai României se numesc de domn, dupăo prezentare a Ministrului de Culte, în urma deliberaţiunii Consiliului de Miniştri. 2.Mitropoliţii şi episcopii se numesc din clerul monahal român, mitropoliţii având vârsta cel puţin de 40 de ani, iar episcopii 35 de ani, cunoscuţi prin pietate, învăţătură şi capacitate. 3.Mitropoliţii şi episcopii sunt justiţiabili pentru delicte spirituale înaintea Sinodului ţării, iar pentru orice alte delicte înaintea Curţii de Casaţie». Deci legea aducea două lucruri noi: numi-rea ierarhilor şi judecarea lor de către o instanţă civilă. Trebuie precizat, de asemenea, că în primul proiect al legii respective se vorbea de «alegerea» mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi,dar suferind mai multe modificări, s-a ajuns în cele din urmă la «numire».La data decretării legii, existau numai doi ierarhi aleşi potrivit vechilor rânduieli:mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei şi episcopul Calinic al Râmnicului (ambii din 1850). Restul scaunelor vlădiceşti erau ocupate de locţiitori (locotenenţi), numiţi de Guvern dintre arhiereiititulari români hirotoniţi pe numele unor vechi scaune episcopale dispărute...Îndată după aceasta s-a început o puternică acţiune împotriva legilor bisericeşti ale luiCuza, mai ales faţă de cea din

urmă. Ea este cunoscută sub numele de «lupta pentrucanonicitate». În fruntea ei găseau fraţii arhierei Neofit şi Filaret Scriban, nepotul lor arhiereulIosif Bobulescu, arhiereul Ioanichie Evantias. Dintre mireni a luat atitudine împotriva legilor lui Cuza «comitele» Scarlat Rosetti, prin ziarul său «Eclesia».Ca şi în cazul Legii sinodale, «canonicii» susţineau că prin numirea episcopilor prindecret domnesc au fost nesocotite canoanele şi vechile rânduieli ale Bisericii noastre...Patriarhul ecumenic Sofronie III... a convocat Sinodul patriarhal la 15 aprilie 1865.Sinodul a condamnat «cele trei proiecte de legi dacice, despre sinod, monahi şi mânăstirile şi despre alegerea şi judecata arhiereilor», pe care le considera necanonice şi în contradicţie cuvechea tradiţie bisericească.

A fost trimis tot atunci în ţară arhimandritul Eustatie Cleobul, cutrei scrisori (toate cu data de 17 aprilie 1865) către domn, către mitropolitul primat cusufraganii săi şi către mitropolitul Moldovei cu sufraganii săi, prin care se arăta dezaprobarea Patriarhiei faţă de înnoirile introduse în Biserica românească....În toamna aceluiaşi an, patriarhul Sofronie III a convocat din nou Sinodul patriarhal, condamnând şi de data aceasta cele trei legiuiri ale lui Cuza şi trimiţând o nouă scrisoare laBucureşti. La scurt timp, Patriarhia ecumenică a comunicat hotărîrea ei celorlalte Patriarhiiapostolice, Bisericilor Ortodoxe autocefale, cerându-le părerea. Majoritatea acestora au sfătuit pe patriarh să adopte o poziţie moderată. Înlăturarea lui Alexandru Ioan Cuza din scaunuldomnesc (11/23 februarie 1866) a atenuat întrucâtva raporturile dintre Patriarhia deConstantinopol şi Biserica noastră. La acestea au contribuit şi două scrisori ale mitropoliţilor Nifon şi Calinic către patriarh. Totuşi, Patriarhia refuza să reia legăturile cu «episcopiinecanonici».